

ТАНАНО ПСИХОЛОШКО ТКИВО

Јулијан Тамаш, *Река Мономах, мерач њосмрџноџ времена*, Orion Spirit d. o. o., Сремска Каменица 2017

Раскошан својом тематиком и ерудицијом, мистиком и метафизиком, као и пасијом за друштвено-политичке проблеме, Јулијан Тамаш давно је стао у ред великих писаца. Констелација русинске и српске књижевности незамислива је без његовог стваралачког опуса, који броји преко 50 књига. Снажан дах свежине и животности носи и најновији роман слојевите структуре под називом *Река Мономах, мерач њосмрџноџ времена* (*Мономах* на русинском значи *кнез бисџре ѓамейџи*). Реч је о својеврсним, магично привлачним мемоарима, којима у поднаслову стоји: аутобиографски роман. Као што је познато, мемоари су синоним за аутобиографску форму, која садржи истините приче. Преплићући временске равни, Тамаш у овом комплексном прозном захвату изолује неколико периода свог живота и вичном руком бележи своја мисаоно-емотивна стања – аутобиографију своје душе. У овим *vitae fragmenta* изложени су пишчеви емотивно-филозофски, животни и литерарни ставови. То је проза највиших мисаоних и уметничких својстава, венац луцидних медитација о човеку, животу, свету, љубави, судбини, смрти. То је књижевна бројаница метафизичких спекулација о суштини света и универзалних истина о човековом месту у Универзуму. У *Мономаху* се такође крије и формула за поимање филозофских и поетских мисли из збирке песама *Исџред смрџноџ џаласа* – нешто као *Иџака и коменџари* Милоша Црњанског – која ће ускоро угледати светлост дана.

Као у сваком мемоарском казивању, и у *Мономаху* су врло упечатљиви евокативни тонови. На мемоарски усмереним страницама Тамаш ретроспективно сагледава прошло време и кључне датуме животног календара: школован у Врбасу, Новом Саду и Загребу, у Београду је несуђени студент филмске режије („списао замишљама у сликама”, записао је). Као сведок догађаја, осветљава слику Србије у ковитлацу историје деведесетих година XX века, а његове идеолошке позиције су познате: блиски су му демократски менталитет и клима европског духа. После позива у грађански рат 1993. одлази у Канаду као антимилошевићевац, у Торонту је апатрид 1993/94. („тешка кора избегличког хлеба”). Као *homo pacificus*, Европејац и космополита ужива велики интернационални научни углед (свакоме је познат његов научни таленат, јак на перу, даровит у писању на више језика, у Новом Саду је створио најјачи русинистички центар у свету). Године 1997. постао је академик Националне академије наука Украјине (НАНУ). У мемоарима описује сусрете култура и бројне стваралачке личности са којима је био у контакту. Украјинофил, аутономаш, страсно ангажован у ВАНУ, залаже се за Војводину као европ-

ску регију, а познато је и Тамашево „Отворено писмо српској и међународној јавности” из 2013. године.

Ипак, по садржини, обрађеним мотивима, осећањима и расположењима, *Мономах* је првенствено лирски интониран љубавни роман, какав не познаје наша данашња литература. Богат идејама, лиризмом и оригиналношћу, доживљава се и као, у метежу пролазности исписана, дневничка проза. Као образац исповедног стила, подсећа и на молитвеник, на катихизис најузвишенијих (неуслишених) љубавних осећања. *Мономах* је импресивна, суптилна и меланхолична проза високог нивоа.

Главна личност *Мономаха* је Крихта (Мрвица) Христић, несужења позна љубав, којој аутор електронском поштом – савременим обликом комуникације – ромеовски изјављује љубав. Боем и хедониста, коме су жене биле само пролазне епизоде, сусрет са Крихточком доживеће као заслепљујући зрак светлости. Она је опсела писца, који маштајући о њој ствара мит што га приближава Петрарки. Поклонио јој је, како каже, срце и перо и, одан етици крајње учтивости, неуморно је обасипа каскадом искрених и нежних ноћних мејлова јединствене боје и лепоте, у којима открива сав аристократизам своје трубадурске душе, ослонљавајући је изразима: *Дивна дама, Лаура, анђео, Бели анђео, Симон де Бовоар*. Аутор живи од успомена у виртуелном свету, при чему стварност и фикција једно из другог извиру и увиру, а кроз сам роман се, у повишеној психолошкој тензији, и у градацији, нижу чежњом колорисани мејлови, који постепено прерастају у праву психодраму приповедачког субјекта. Тамашева муза планула је као фатаморгана неког натприродног стања или сна, палећи демонске ватре у души писца, који најпосле одбацује нормативне обичаје и логику реалног света, отуђујући се од породице, и сматрајући свој четрдесетогодишњи брак формалним: *љубав-омама* постаје неизлечиво стање и знак његовог егзистенцијалног одређења. Због тога је, уз стоицизам мужевне личности, аутор у многе мејлове угравирао и крик своје меланхоличне душе што несхваћена изгара, обојивши их (ауто)иронијом и цинизмом као стилском константом.

Крихтини (италиком штампани) повремени, опори и шутири мејлови показују да је уздржана, равнодушна, хладна и одбојна, строго пословна. У своју одбрану, Тамашев јунак сажето и духовито исписује да „јесте један меланхолик, па тек потом циник, са богатом емоцијом и прилично знања и памети, скептичан у мишљењу, а толерантан у понашању”. Тамаш уводи и *morituri*-мотив (опомена смрти такође је основна опсесија приповедачког субјекта, „са обала смрти живот се јасније сагледава”, рећи ће), исповедајући тешку психолошку и физичку бољку. Љубав га је одвела у слепу улицу: после шест, како каже, „папирнатих година”, љубав није добила животно оваплоћење. Он постаје бродоломник живота: Крихтину удају је доживео свом тежином очајања, поражен је постао духовни бескућник. Мејлови су пресахли. Изабравши положај у оазе,

остало му је само да, над одром љубави, оплаче промашеност својих жеља, заклинајући се на оданост до смртног часа („Чека ме мали дворац од иловаче”, записао је). Ово је проза која открива дубоке вирове аутентичне менталне патње, у којој јунак страда због жарке жеље да, у земаљским оквирима, досегне идеално.

Приповедајући са много мисаоне бриткости и стилске умешности, Јулијан Тамаш је у делу *Река Мономах, мерач ѿсмрјиноџ времена*, уз лирску конституцију темперамента, открио и пуну меру свог прозног талента. Роман у коме је поетски слој битан конститутивни фактор композиције, блесак је великог приповедачког умећа. Оно је проткано и ингениозном духовитошћу и врцавим хумором као ведрим оазама овог штива. У мемоарску прозну структуру – фабулативно напету причу – пројектовао је најличније ставове о животу и уметности – својеврсне знакове поред пута (у којима нарочито плени гама ауторових драгоцених естетичких и теоријских размишљања о прози; са увидом у тајне стварања, формулисао је многа начела своје поетике). Као танано психолошко ткиво, *Мономах* читаоца намах увуче у своје вртлоге, обузме и узбуди спиритуалном експресијом мисли, својом меланхоличном атмосфером, страсно проживљеном и уобличеном визијом љубави. *Мономах* ће остати трајна, непролазна вредност наше литературе. Суштина овог дела је да никад не стари, у чему су, између осталог, и његова уметничка лепота и успех.

Ксенија КАТАНИЋ

СРАМ НАС БИЛО!

Сантјаго Ронкаљоло, *Сѿид*, превела Бојана Ковачевић Петровић, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2017

„Као ѿсејо!” – ѿмисли он и чинило му се да ће ѓа сѿид надживејѿи.

Франц Кафка, *Процес*

Када смо почели да се стидимо и зашто се увек нечега стидимо? Је ли то онај старозаветни стид због ког су Адам и Ева покрили своја тела, или је то сада већ индоктринирана хришћанска парадигма записана у нашој подсвести? Или је можда стид последица тога да је човек друштвено биће, па станковићевски затомљује своје суштаство не би ли се уклопио у друштво, или још боље – да се не би понашао „друштвено неприхватљиво”? Када смо почели да се стидимо да изјавимо љубав, да певамо гласно на улици или плешемо у јавном превозу занесени музиком?